

Huruf muqatta'at (حروف مقطعات)

1400 illik mübahisələr və sirrlər

Minlərlə il boyu alimlər, müdrikən və linqvistlər ərəb Qur'anının ən fenomenal problemlərindən biri üzərində baş sındırırlar — *hüruf ül-mukatta*, yaxud "sıra dışı hərflər", bəzi surələrin əvvəlində görünən hərflər.

Bu nədir? Təsadüfi hərf toplusu? Gizli kod? Səmadan gələn gizli mesaj? Yoxsa daha dərin bir şey?

Bu sadəcə hərflər deyil — bu, dilin öz strukturunu və Qur'anın mənasını anlamaq üçün açar rolunda olan bir elementdir. Qədim fərziyyələrə və miflərə inanmaq şərtilə, demək olar ki, 1400 ildir ki, ən böyük İslam zehnləri, bir-biri ilə mübahisə edərək və tez-tez bir-birinə zidd olan nəzəriyyələr quraraq bu sirri həll etməyə çalışırlar.

Çünki bu hərflər sanki havada asılı qalır, aşkar izah olunmadan — **əlif-ləm-mim, əlif-ləm, kəf-hə-yə-ayn-sin**... Bu hərflər nəyə lazımdır? Onların mənası nədir? Digər hərflər artıq qurulmuş olduğu halda, niyə bu hərflər surələrin əvvəlindədirlər?

Bu gün bu suala cavab axtarmağa başlayacağıq. Köhnə doqmalar və şablon təfsirlərdən imtina edərək, hüruf ül-mukattaya canlı bir struktur kimi baxmağa çalışacağıq.

Semit Mətnlərinin Anlaşılmasında Kontekst və Morfologiya Alqoritmı: PaNi Yanaşması

Hər hansı bir semit mətnini dərk etməyin əsas açarı — kontekstdir. Çünki semit dilləri ilk növbədə fel dilləridir. Bu, sadə dil faktı deyil, dərin qrammatik prinsipdir: semit dillərində fel yalnız hərəkəti ifadə etmir, o, məna yaradan və cümlənin bütün elementləri arasında qarşılıqlı əlaqələr quran davamlı prosesdir. Felin bu funksiyası səbəbindən semit mətnləri kontekstsiz tam və doğru başa düşülə bilməz.

Məsələn, nümunə kimi belə bir cümlə götürək:

«Mükəmməl olanlar zəifləri gücləndirir, özlərində olan xeyri onlara ötürürlər.»

Bu cümlənin özü çox geniş mənalıdır, çünki hərfi mənası yox, konteksti onun hara aid olduğunu və mənanın necə formalaşdığını müəyyən edir.

Müharibə kontekstində bu **cümlə piyadənin zirehli texnika tərəfindən qorunması kimi;**

Məktəb kontekstində **müəllimin şagirdə bilik ötürməsi kimi;**

Ailə kontekstində **ananın uşağa sevgi və qayğı verməsi kimi;**

Heyvanlar aləmində **dışının balasını südü ilə qidalandırması** kimi anlaşıla bilər.

Bu universallıq göstərir ki, qrammatik quruluş sabit olsa da, mənalar kontekstdən asılı olaraq dəyişir.

Hurufu-Muqatta'a — Kontekst Yaradan Qrammatik Elementlər

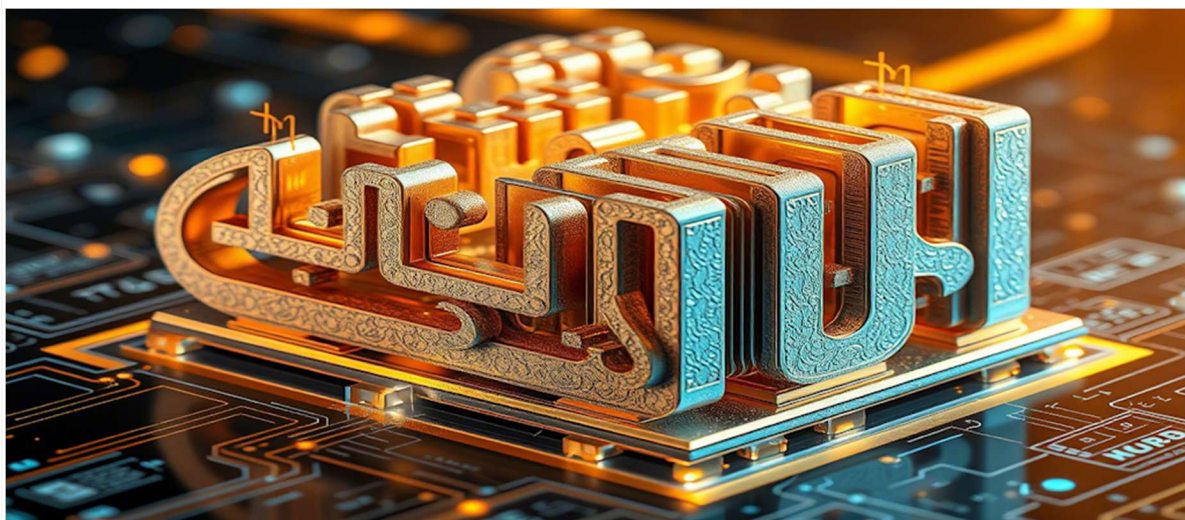
Semit mətnlərində məhz buna görə, yəni məna və kontekstin açılmasına xidmət edən xüsusi işarələr var — *hurufu-muqatta'a* (ərəb dilində «*kəsilmiş hərflər*»). Onlar sıradan hərflər deyillər, həm funksional, həm də qrammatik yük daşıyıcılarıdır. Məsələn, **alif-lam-mim** (الم) üçlüyü ən çox rastlanan hurufu-muqatta'adır və klassik təfsirlərdə «açılmayan sirr» kimi qəbul edilir. Amma **PaNi** metodologiyasında hər bir hərf — qrammatik operator, yəni funksional alqoritmik elementdir.

Əlif-Lam burada arktikdir, lakin Avropa dillərindəki kimi sadəcə müəyyənlik göstərən ədat deyil. O, qeyri-müəyyən olanı müəyyənliyə çevirən, mənada işarələmə funksiyasını icra edən qrammatik signal kimi çıxış edir; **Mim** - hərəkətin subyektdən obyektə keçməsinə göstərən hərfdir. Buradan yaranan **mu-** ilə başlayan formalar, məsələn - **mu'min** (sabitləşdirən), muslim (yönələn) kimi, məhz bu hərfin alqoritmik təsirinin nəticəsidir. Beləliklə, **alif-lam-mim** bir araya gəldikdə, sadəcə simvollar yox, morfologiya alqoritmik işə salan qrammatik mexanizmdir.

Nəzələ — Morfologiyanın Alqoritmik Mexanizmi

Burada əsas termin nəzələdir — ərəb dilində kökləri ل-ز-ن olan və «nizam daxil etmə», «düzgün quruluş yaratma» mənalarını verən söz. **PaNi** lüğətində nəzələ təkcə söz

Xüsusilə surələrdə görürük ki, bu hərflər sadəcə təsadüfi bir toplu deyil, dilin incə ayarı, məna ayrımı və düşüncə istiqamətinin quruluşu kimi bir növ qrammatik skeletdir. Bunlar bir kod kimidir, dilin quruluş prinsipini, təyinat aktını və özünün mahiyyətini göstərir.

Hərf — kitab kimi: Kəşfin ardıcılığı və qarşılıqlı təsdiqlər

1. İlk müşahidə — hərfi kod

Tədqiqatımın ilkin mərhələsində çox vacib bir semantik müşahidə apardım: ərəb əlifbasındakı hər bir hərf özünəməxsus məna koduna malikdir. Bu nəticə sırf məntiqi və semantik təhlillərlə əldə olunmuşdu və o vaxtlar hürufu-müqəttə haqqında anlayışım yox idi.

Bu mərhələdə mən hərfiə—təkcə səslənmə və ya yazı simvolu deyil, özlüyündə daşıyıcı məna vahididi kimi baxırdım. Bu qənaət, mətnin struktur anlamının açılmasına gətirdi.

2. Kitab sözünün akkad-azərbaycan təhlili ilə təsdiqi

Daha sonra, *akkad və azərbaycan dillərinin müqayisəli metodologiyası* əsasında “کتاب” (**kitāb**) sözünün semantik təhlilini apardım. Bu mərhələ birinci müşahidəmi elmi şəkildə təsdiqlədi və daha da dərinə apardı. (səh 34, Tuppu → Kitab Etymologiyası və Semantik Keçidlər)

Təhlil göstərdi ki, kitab anlayışı — bir işarənin, məlumatın daşıyıcısı olan bir vahiddir, istər bu bir neçə cümlə olsun, istərsə də təkcə bir hərf. Akkad dilində “**tuppu**”

( ) termini — gil lövhəyə basılan yazı mənasını verir və bu da “*kitab*”ın — tamamlanmış, fiks olunmuş, sabit informasiya obyektı olduğu fikrini təsdiqləyir.

3. Hürufu-müqəttə mərhələsi — qəti təsdiq

Sonrakı mərhələdə, artıq *hürufu-müqəttə* — surələrin əvvəlindəki tək və ya qrup halında gələn xüsusi hərflərlə tanış olduğdan sonra, əvvəlki müşahidələrimin və analizlərimin tam doğru olduğunu gördüm.

Bu hərflər — nə təsadüfi, nə də bəzək məqsədi daşıyan elementlərdir. Əksinə, onlar qrammatik operatorlar, məna açarları, struktur kodlardır. Onlar vasitəsilə mətnin daxilində semantik əlaqələr və məntiqi cərəyanlar yönləndirilir, həm də, Müəllif tərəfindən ilkin kontekst bildirilir.

Beləliklə, hərf — həm də proqramlaşdırıcı funksiya daşıyır. Bu da deməyə əsas verir ki, *ərəb mətni statik deyil, dinamik və alqoritmik quruluşa malikdir*.

Nəticə

Tədqiqat ardıcılığı :

- Əvvəlcə: **hərf-məna kodu** kimi tanındı;
- Daha sonra: *kitab* sözünün dərin semantik təhlili ilə bu kodun **informativ təbiəti** sübut olundu;
- Nəhayət: *hürufu-müqəttə* vasitəsilə bu strukturun **funksional olduğu** təsdiq edildi.

Bu ardıcılıq birbaşa sübut edir ki:

Hərf — tək-cə səs və ya simvol deyil, kitabdır, məlumatın kodlaşdırılmış formasıdır və mətnin məna mexanizmini hərəkətə gətirən elementdir.

İlk dəfə olaraq, 1400 illik tarixdə, biz — **PaNi** metodologiyasının işığında — hürufu-müqəttə fenomeninin məntiqi-sistematik əsasını qurduq. Bu, sadəcə izah deyil, bu bir **təkmil semantik infrastrukturun** qurulmasıdır. İndiyədək açılmamış, simvol kimi qalmış hərflərin dili, artıq açar sözlərə, sintaktik operatorlara və semantik kodlara çevrilir.

Bu, **PaNi**-nin işidir. Bu metod, “kitab” anlayışını yenidən mənalandırır: *bir hərf belə kitabdır, çünki o — məlumatın daşındığı kod vahididir*.

“Kitab” artıq fiziki səhifə deyil, tamamlanmış informasiya aktı, sabit formaya salınmış bilikdir. Və hər bir **hüruf** — bu biliklərin başlanğıc nöqtəsidir.

Əgər bu mərhələyə qədər düşünürdünüzsə ki, bu sadəcə simvollar, yanıltıcıdır. Bu — səssiz fəlsəfədir, kodlanmış müdriklikdir.

Biz bu gün bu sistemin ilk mərhələsini tamamladıq. Bu — başlanğıcın sonudur.

Artıq heç nə əvvəlki kimi olmayacaq.

PaNi metodologiyası sübut etdi ki:

- Hər bir hərf — **məna vahididir**, izdir.
- Hər bir surənin başlanğıcı — **sintaktik kod blokudur**.
- Və **kitab** — sadəcə oxunan deyil, **işlədilən və işlədən** sistemdir.

Bu kitab bir dəvət deyil, bir **keçid qapısıdır**. Geri qayıdış yoxdur. Sətirlər dişli mexanizm kimidir — bir hərəkət baş verdikdə, digəri onu izləyir, mexanizm işə düşür və qədim üstürləb bizi nöbəti məna-kod mexanimi qarşısına göndərir.

Fokuslanın.

Qəbul etməyə hazır olun.

Çünki bundan sonra bu kitab — artıq bir sistem olacaqdır.

Bunlar sadəcə simvollar deyil, mətnin qrammatik və mənəvi alqoritminin adıdır. Bu alqoritm — morfologiyanın özüdür. O, sözlərin qrammatik formalarını və mənalarının qarşılıqlı əlaqəsini tənzimləyir, cümlə içi məna proseslərini proqramlaşdırır. Beləliklə, semit mətnində hər söz, hər hərf bu alqoritmın bir parçası kimi işləyir, mətnin canlılığını, mənaların dinamikliyini təmin edir.

Mətnin İlk Sətirlərindən Morfologiya və Kontekstin Alqoritmi

Əlif-lam-mim (الم) kimi *hurufu-muqatta'a* ilə başlanan surələrin açılışı bizə ilk növbədə göstərir ki, qarşıda sadəcə danışığ deyil, dərin qrammatik sistem — nəzələ alqoritmı durur. Bu, mətnin həm strukturu, həm də mənasının idarə olunduğu qrammatik alqoritmıdır. Buna görə də semit mətnlərini, xüsusən də Quranı, bu alqoritmı nəzərə almadan başa düşmək mümkün deyil. Bizim əlimizdə yalnız sözlər deyil, həm də onlarla bağlı olan qaydalar, funksiyalar və məna axınıni yönəldən qrammatik nizam var.

Nəticə

Bu tədqiqat göstərir ki, **əl-mim** üçhərflili struktur, yalnız hərfləri deyil, qrammatik mənanı, məntiqi nizamı və mətndəki funksional rolun alqoritmik kodudur. Deməli, 2/1-ci sətirdə Müəllif bizə konteksti bildirdi: qrammatika və morfologiya. Lakin, biz anlayışı ayrılıqda icra edə bilməyəcəyik. Bu səbəbdən də, Bəqərə surəsi 2-ci sətirlə möhkəmləndirməliyəm.

ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ
 «Zalikəl-kitābu lā raybə fih, hüdən lil-muttəqīn»

1. ذَٰلِكَ (dhālikə)

Bu, kişi cinsində təkli işarə əvəzliyidir. Sözü əsl mənası — “o”, “uzaqda olan”, “şöylə biri”. Burada artıq məsafə duyulur: “bu” (هَٰذَا) deyil, məhz “o” — yəni danışığın xaricində, lakin, mətndə olan bir şeyə işarə edir. Ərəb dili qanunlarına əsasən, **-kə** havanı göstərə bilməz. Belə olarsa, qrammatik cəhətdən natamamlıq yaranır. Lakin, bu hal ənənəvi oxunuşda belədir.

Biz isə, Hər Şeyin Memarına güvənirik və boş sətir buraxmırıq. Bizim 2/1-də **əlif-ləm-mim**-i **əl-mim** kimi oxumamız məhz 2/2-nin qrammatik qaydaya uyğun oxunmasına gətirir: **dhālikə** şəxs əvəzliyindəki **-kə**-nin havada qalmaması üçün, 2/1-də **əl-mim** oxunuşu qaçılmazdır. Beləliklə, **dhālikə** şəxs əvəzliyi, *arabiyya* dilinin qaydalarına uyğun olaraq, havada qalmır və 2/1-dəki **əl-mim**-ə bağlanır.

2. الْكِتَابُ (al-kitāb)

Kitəb sözü **k-t-b** kökündən yaranıb və “yazılmış”, “qeyd etmək”, “yazmaq” mənalarını verir.

Əl-kitāb formasında söz “**əl-**” artıqlı ilə qurulmuşdur. Mətndə konkret, müəyyən edilmiş “**kitəb**”, müəyyən struktur, yazı, sənəd. Və əlbəttə ki, bunu bizə heç bir ənənvi mütəxəssis deməyəcək, amma, əgrər mətndə bir dəfə «kitab» məhfumu olmayıbsa, *arabiyya* dilinin məniqi quruluşu «**əl**» artıqlı ilə «kitab» yazmağa icazə vermir. Deməli, geridə bir dəfə bir dəfə «**kitəb**» olubdur.

Və biz artıq bilirik ki, semit məntiqinə görə hər çap olunmuş hərf kitāb sayılır, və müvafiq olaraq **الم (əlif ləm mīm)** Müəllif məntiqində artıq artikl ilə **əl-kitāb** sayılır: **əl-mim**. Müəllif **mim**-i «**kitəb**» adlandırır: «**O (əl-mim) kitabdır**»

3. لَا رَيْبَ فِيهِ (lā rayba fihi)

- lā — inkar hissəsi.
- rayb — şübhə, tərəddüd, narahatlıq, çoxmənalılıq.
- Fī-hi — “içində”. Biz **fi** ədatına qayıdacağıq, və onu yenidən mənaladıracacağıq → Tərcümə: “Onda şübhə yoxdur”.

Rayb sözü məlumatın olmamasını yox, qəbulun sarsılması, ikilik, aydınlığın pozulmasını bildirir.

Yəni: “Bu müəyyən strukturlaşdırılmış obyektin içində — tərəddüd və ikilik yoxdur”.

هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ (hudan lil-muttaqin)

- li- — “üçün” önlüyü.

(تَقْوَى) **sözü** — taqwa. Quranda bu söz, ənənəvi olaraq, belə tərcümə olunur:

(اتَّقُوا) — **ittəqu** — cəmdə əmr forması: “qorxun”, “Allaha hörmətlə yanaşın”

(اتَّقِي) — **ittaqi** — təkdə, qadın cinsində əmr forması: “qorx”, “təqvalı ol”

(الْمُتَّقُونَ) — **əl-muttaqun** — cəm isim forması: “təqvalılar”, “Allaha qarşı təqvalı olanlar”

(الَّذِينَ يَتَّقُونَ) — **əlləzīnə yattaqun** — qrammatik baxımdan: “qorxanlar”, “təqvalı olanlar”

Amma bu tərcümələr doğrudurmu? Əgər qrammatik olaraq “yattaqun” — “qorxunu yerinə yetirənlər” kimi başa düşülürsə, bu artıq məntiqsiz səslənir. Səbəb isə ondadır ki, “**taqwa**” sözü əslində düzgün tərcümə olunmayıb.

44

Dhəlikə al-kitəbu lā raybə fih, hudan lil-muttaqīn
(2:2)

Dhəlikə al-kitəb nədir? — “o Kitab”? Axı **dhəlika** (ذَلِكَ) işarə əvəzliyidir və artıq təqdim olunmuş olanı göstərir. O, irəli aparmır, geri baxır. İndi isə nə təqdim olunmuşdu? Cavab: **əlm** (ال-mim) təqdim olunub.

Yəni, 2:2-də "ذَلِكَ الْكِتَابُ" — "bu Kitab" deyəndə işarə 2:1-dəki hərf koduna gedir. Müəllif deyir: «O kitabdır. Şübhə yoxdur onun üzərində. Ona dayananlar üçün (لِلْمُتَّقِينَ / lil-muttaqīn) istinad, (هُدًى / hudā) strukturudur».

Niyə «üzərində» yazdım? Tələsməyin, hər şeyin vaxtı var. Biləcəksiniz.

Bu metafora deyil. Bu, birbaşa qrammatik əlaqədir. Surənin bütün diskursu burdan başlayır — nə əxlaqdan, nə doktrinadan, məhz strukturun dayaqından.

ذَلِكَ	dhəlika	O	O əl-kitabdır. Şübhə yoxdur onun içərisində. Ona dayananlar üçün istinad, strukturudur.
الْكِتَابُ	al-kitāb	əl-kitabdır.	
لَا	lā	(-inkar)	
رَيْبٍ	rayba	şübhə	
فِيهِ	fīhi	onun içində.	
هُدًى	hudan	Strukturudur	
لِلْمُتَّقِينَ	li-l-muttaqīn	söykənənlər (dayaq) edənlər üçün	

Müəllif sanki deyir:

Buradan başla. Bu sənin təməlidir. Mənanı burdan qur.

Buraya irəlidən daha bir bağlantı olacaqdır.

Momenti fiksasiya edin!

Nəticə:

2:2 ayəsi təkcə giriş deyil. O, mətnin öz strukturuna işarədir.

ألم — struktur kod, sistemin başlanğıcıdır.

ذَلِكَ الْكِتَابُ — «Məhz bu — strukturlaşdırılmış bilikdir».

لَا رَيْبَ فِيهِ — «Onun içində heç bir tərəddüd yoxdur».

هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ — «Bu strukturudur dayaq edənlər üçün».